

ביה"ס "נועם-תושיה" כפר מימון

"וּשְׁבַתְהָהּ הָאֲרֶז. שְׁבַת לָהּ"

הלכות שמיטה

נאמר בתורה:

"כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור" (ויקרא כ"ה)

מפסוקים אלו אנו לומדים על אחת המצוות החשובות בתורה – מצוות השמיטה.

מצוות השמיטה היא אחת מ"המצוות התלויות בארץ" דהיינו מצוות שמקיימים רק בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ.

התורה מצווה אותנו לשבות (לא לעבוד) באדמה ובאילן במשך שנה שלמה. וכל אדם שיש לו אדמה ועליה עצים או צמחיה אסור לו ולאדם אחר לעבוד בקרקע.

מהם האיסורים בשנת שמיטה?

המלאכות האסורות בשמיטה

בשנת השמיטה ישנם מלאכות האסורות מן התורה ויש מלאכות האסורות מדרבנן.

ההבדל בין מלאכות האסורות מן התורה לבין מלאכות האסורות מדרבנן הוא: שמלאכות האסורות מן התורה אסור לעשותן אפילו כדי לשמור על הקיום של הצמח (בלשון חז"ל – "לאוקומי" – לקיים את הצמח שלא יבול), אבל מלאכות האסורות מדרבנן אסורות רק אם הם באות להשבית את הצמח או העץ (בלשון חז"ל "לאברוי"), אבל אם מטרת המלאכה היא לקיים העץ ("לאוקומי") זה מותר.

מלאכות האסורות מן התורה

- (1) זריעה – הטמנה של זרעי תבואה או ירקות באדמה. האיסור לזרוע בשמיטה שייך בכל סוגי העצים, אפילו עצי סרק. מי שעבר ונטע או זרע בשביעית, אפילו אם עשה זאת בשוגג (בלי כוונה) צריך לעקור את מה שנטע. איסור זריעה בשביעית הוא בין אם זרוע ביד ובין אם זרוע ע"י בעלי חיים או זרוע ע"י מכונה.
- (2) זמירה – נאמר בתורה "כרמך לא תזמור" מלאכת הזמירה היא קיצוץ זמורות (ענפי) הגפן במטרה לגרום לצמיחה של יותר ענפים. ולכן כל הקוצץ ענף מהאילן באופן שהוא מועיל לאילן וגורם לו לגדול יותר – עובר על מלאכת זמירה.
- (3) קצירה – קטיף התבואה או הירקות מן האדמה בכמות גדולה כפי שאומרת התורה

(4) "את ספיח קצירך לא תקצור"

- האיסור שייך רק כאשר קוצר או קוטף בכמות גדולה כדרך הסוחרים, אך אדם הקוטף והקוצר כמות קטנה לצורך משפחתו – מותר לו לקצור ולקטוף, אך עליו לעשות זאת בשינוי (כלומר לקטוף בצורה שונה ממה שרגיל לקטוף בשנים רגילות).
- (5) בצירה – קטיפת הענבים מהכרם בכמות גדולה.
קטיפה של ענבים בכמות קטנה מותרת בשינוי.
- (6) השקיה – מלאכת ההשקאה אסורה בשנת השמיטה מדרבנן דווקא בשדה המסתפקת במי גשמים (יורד בשדה זו גשם רב ולא צריך להשקותה) אבל שדה שלא מסתפקת במי גשמים, מותר להשקותה בשנת השמיטה – כדי למנוע נזק.
מותר לשטוף רכב חונה בצידי הדרך למרות שהמים יורדים לתוך הגינה, מאחר שאינו מתכוון להשקות את הגינה.
- (7) חרישה – אסור לחרוש את הקרקע בשנת השמיטה בין חרישה ע"י מכונה (טרקטור) ובין חרישה ידנית (מחרשה).
מותר לעדור מסביב לעץ רק אם המטרה שהעץ לא ינזק אבל לצורך השבחה אסור.

טיפול בגינת נוי בשנת השמיטה

- (1) מותר לאדם להשקות את גינת ביתו רק כדי למנוע נזק לצמחיה, וראוי לצמצם את כמות המים ולהגדיל את הפרשי הזמן בין השקאה להשקאה. בימים שיורדים גשמים אין להשקות כלל.
- (2) מי שיש לו גדר צומחת(גדר עשויה מצמחים), מותר לו לגזום אם לא עושה זאת לתועלת העץ.
- לדוגמא: גיזום ענפים של גדר כדי שלא להפריע לאנשים שהולכים בדרך או גיזום ענפים במטרה למנוע נגיעה בחוטי חשמל, מותר. וגם לגזום ענפים לצורך סכך סוכה מותר (אך רצוי לעשות זאת בשינוי).
- (3) מי שיש לו בגינה עצי פרי או גידולי ירקות מותר לו לקטוף בשנת השמיטה פירות או ירקות לצורך ביתו, אולם אסור לקטוף פירות בכמות גדולה כדי למכור אותם לאחרים.
- (4) מי שיש לו עשבים שוטים בגינה ורוצה לנכש אותם, מותר רק אם העשבים גורמים נזק לצמחים או לעצים או שהם מפריעים לאנשים הנמצאים שם.

הטיפול בעציצים וגדולי מים בשנת השמיטה

- (1) דיני שמיטה בעציצים מתחלקים ל2 סוגים:
(א) עציצים הנמצאים מחוץ לבית, כלומר, מתחת כיפת השמים בגינה או על אדן החלון (אדניות). דינם כדין דבר הגודל על הקרקע ואסור לעשות בו את כל המלאכות שאסור לעשות בשדה.
(ב) עציצים הנמצאים בבית – הרי הם מנותקים מן האדמה כי הרצפה חוצצת בין העציץ לאדמה וכן העציץ נמצא בתוך הבית ולא תחת כיפת השמים ובעציצים אלו מותרות כל המלאכות (חוץ ממלאכת זריעה).
(2) מי שעובר דירה בשנת השמיטה מותר לו להעביר את העציצים מבית לבית, אך עדיף לכסות עציץ שהוא נקוב ויש בתחתיתו חור בזמן שמוציאים אותו מהבית.

(3) מותר לשתול ולנטוע בשביעית פירות או ירקות בתוך ברכת מים המנותקת מהקרקע כשאין בבריכה שום תערובת של אדמה. וכן מותר להניח בשנת השמיטה גרעין של אבוקדו בתוך צנצנת עם מים בלבד וכן להנביט גרעיני קטניות על צמר גפן, והטעם לכך שרק גידולי קרקע נאסרו בשנת השמיטה ולא גידולי מים.

איסור "ספיחין"

ספיחין הם תבואה או ירקות שגדלו מעצמם בשנת השמיטה. (הם נשרו בשעת האסיף וצמחו מעצמם) מן התורה הם מותרים באכילה, אבל חכמים גזרו שכל הספיחין אסורים באכילה וזה מפני עוברי עבירה שילכו ויזרעו בסתר בשנת השמיטה (למרות שאסור לזרוע) ויאמרו שהצמחים גדלו מאליהם ומותרים באכילה. לכן אסרו את כל התבואה והירקות שגדלים בשנת השמיטה בין שגדלו מאליהם ובין ירקות או תבואה שנזרעו באיסור בשנת השמיטה ע"י אנשים שלא שומרים שמיטה.

גידולים בהם לא נוהג איסור ספיחין

- (א) ירקות או תבואה שנבטו בשנה השישית והמשיכו לגדול בשביעית.
- (ב) פירות.
- (ג) שדה של גוי (כי הגזרה היתה על יהודים שאסור להם לזרוע ולגוי מותר לזרוע בשמיטה).
- (ד) גידולים המיועדים למאכל בהמה.
- (ה) שדה של יהודי שנמכרה לגוי.
- (ו) פרחים שאין בהם ריח (לגבי פרחים שיש להם ריח יש מחלוקת האם יש בהם איסור ספיחין).

פירות שביעית

- (1) פירות או תבואה של השנה השביעית (שנת שמיטה) הגדלים בקרקע של יהודי (שלא נמכרה לגוי) יש בהם קדושה שנאמר "כי יובל היא קדש תהיה לכם" ודרשו חז"ל מה היא (שנת השמיטה) קודש – אף תבואתה (התבואה שגדלה בשנת השמיטה) קודש.
- (2) פירות הקדושים בקדושת שביעית הם פירות שהחניטה שלהם (התחלת יציאת הפירות לאחר הפריחה) היתה בשנה השביעית (אם הפירות חנטו בשנה השישית אע"פ שקטפו אותם בשנה השביעית אין בהם קדושה).
- (3) לגבי ירקות הולכים אחרי לקיטה דהיינו ירקות שנלקטו (נקטפו) בשנה השביעית יש בהם קדושת שביעית ואם נקטפו בשנה השישית אע"פ שאוכלים אותם בשנה השביעית אין בהם קדושת שביעית.
- (4) פירות וירקות שגדלו בשנת השמיטה ויש בהם קדושת שביעית, אסור לאבד אותם (לגרום להם הפסד) כל זמן שהם ראויים עדיין למאכל אדם או למאכל בהמה. שנאמר "והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה" דרשו חז"ל לאכלה – ולא להפסד, ולכן מי שאכל ירק או פרי הקדוש בקדושת שביעית אסור לו לזרוק את השאריות לפח, וכן אם בישלו בסיר ירקות הקדושים בקדושת שביעית אסור לזרוק לפח האשפה אלא יניח אותם בפח מיוחד ולאחר שירקבו אפשר לזרוק אותם לפח האשפה. ישנה אפשרות נוספת להניח את השאריות של הפירות או הירקות שיש בהם קדושת שביעית בשקית סגורה ולהניח את השקית בתוך האשפה. (כשעושה כך הוא רק גורם להפסד ואין איסור הפסד בשמיטה כשעושה זאת בגרמא).

- (5) גרעני פירות שדבוק בהם מעט שאריות מהפרי, כגון גרעני שזיפים ואפרסקים. י"א שאסור להפסידם ויש להניח אותם בפח מיוחד או שקית וי"א כיוון שגרענים אלו מיועדים להשלכה לפח האשפה אין בהם קדושת שביעית ומותר לזרוקן לפח האשפה הרגיל.
- (6) אסור למכור לגוי פירות או ירקות שיש בהם קדושת שביעית.
- (7) מי שמבדיל על יין או מיץ ענבים שיש בו קדושת שביעית צריך להקפיד לא למלאות את הכוס עד הסוף כדי שלא יישפך היין ויופסד, וכן אין לכבות את נר ההבדלה על יין שיש בו קדושת שביעית כי ע"י כך מפסידו.
- (8) פירות שרגילים לסחוט אותם כגון: תפוזים, אשכוליות, ענבים וזיתים, מותר לסחוט אותם גם בשנת השמיטה, אולם המיץ קדוש בקדושת שביעית. פירות שאין דרך לסחוט אותם אלא רק לאוכלם כמות שהם – אסור לסחוט אותם.
- (9) נאמר בתורה "והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה" ודרשו חז"ל לאוכלה – ולא לסחורה כלומר, אסור למכור פירות או ירקות הקדושים בקדושת שביעית.
- מותר לסחור בפירות שביעית בהבלעה, כלומר: אדם המוכר מצרך שאינו קדוש בקדושת שביעית יחד עם פירות שביעית והתשלום הוא עבור המצרך המותר כגון: מי שקונה "פלאפל" המורכב מאוכל שאינו קדוש בקדושת שביעית ומירקות הקדושים בקדושת שביעית משלם רק עבור האוכל שאינו קדוש בקדושת שביעית.
- מצווה על מי שיש לו פירות או ירקות להפקיר את השדה וכל אדם יכול להיכנס ולקחת כמות קטנה (שיעור שתי סעודות).
- (10) אדם הרוצה לקטוף פירות משדה בשביעית צריך לבקש רשות מבעל הבית אלא אם כן יש שלט בשדה שבו כתוב שהפירות הפקר ואז לא צריך לבקש רשות.

דרכי קניית פירות וירקות בשנת שמיטה

לאחר שראינו שאסור למכור פירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית וכן אסור לאכול ירקות שגדלו בשנת השמיטה (איסור ספיחין) יש לשאול כיצד אפשר להשיג פירות וירקות (חוץ מהאפשרות לקחת כמות קטנה משדות של הפקר).

(א) אוצר ב"ד – אוצר בית דין הוא ארגון שהוקם בזמן חז"ל והיה אוסף את כל היבולים והפירות המופקרים לתוך מחסנים ומחלק את כל הפירות והיבול בכל שבוע לכל אדם לפי גודל משפחתו.

יסוד התקנה היתה כנגד סוחרי שביעית אנשים שהיו אוספים פירות שביעית ומוכרים אותם בשוק (למרות שאסור למכור פירות שביעית) במשך כ-2000 שנות גלות לא השתמשו בהיתר של אוצר ב"ד, אולם בשנת תר"ע כשהחלו יהודים רבים לעלות לארץ ולהקים ישובים הקים הרב קוק זצ"ל אוצר ב"ד אשר ריכז את היבול של החקלאים שלא עבדו בשדה בשנת השמיטה וחילק אותו לציבור. חלוקת הפירות והירקות לציבור היתה ללא תשלום עבור הפירות והירקות עצמם שהרי אסור לסחור בשמיטה אלא רק עבור הוצאת הטיפול הפירות, ההובלה של הפירות, האחסון וכד'.

גם בימינו ישנם אוצרי ב"ד המשווקים פירות וירקות לציבור. המפורסם שבהם הוא "אוצר הארץ" המשווק פירות וירקות (הקדושים בקדושת שביעית) בכל רחבי הארץ.

(ב) היתר מכירה – לפני כ-120 שנה החלה עליה גדולה לארץ ישראל, היהודים שעלו לא"י הקימו ישובים חקלאיים המצב הכלכלי בארץ היה קשה מאוד וכן המצב הביטחוני. כשהגיע שנת השמיטה חששו החקלאים (שרובם היו יהודים שאינם שומרים תורה ומצוות) שאם יפסיקו לעבד את האדמות המצב הכלכלי יחמיר מאוד וזה יפגע גם במאבק הלאומי נגד הערבים ולכן הם פנו לרבנים שהיו אז בא"י ובחוץ לארץ בשאלה מה לעשות, הרבנים הרב יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל והרב שמואל מוהליבר זצ"ל חפשו פתרון כדי שהחקלאות במושבים לא תיפגע והועלתה ההצעה להסתמך על "היתר מכירה". לפי היתר זה אדמות ארץ ימכרו לגוי למשך שנה אחת (שנת השמיטה) ומכיוון שהקרקע שייכת לגוי לדעת הרבה פוסקים פקע ממנה (אין בה) קדושת שביעית ואז מותר לעבוד את האדמה (יש לציין שיש מלאכות מסוימות שמותרות רק ע"י גוי) וכן לפירות ולירקות שגדלים בשדות של היתר מכירה אין בהם קדושת שביעית (מותר לזרוק את השאריות לפח האשפה ואין צורך בפח שמיטה).

בנושא היתר מכירה נחלקו גדולי ישראל, חלק מהרבנים ובראשם "החזון איש" התנגדו להיתר מכירה בגלל הטעמים הבאים:

(א) יש פוסקים הסוברים שגם אם הקרקע נמכרה לגוי עדיין יש בה קדושת שביעית ואסור לעבד את האדמה ולכן המכירה לא מועילה.

(ב) יש דעות הסוברות שחייב השמיטה בימנו הוא מהתורה ואי אפשר להפקיע חיוב זה ע"י מכירה.

(ג) ישנו איסור מן התורה למכור אדמה בארץ ישראל לגוי איסור זה נלמד מהפסוק "לא תחנם" ע"י מכירה אנו נותנים לגוי חניה (מקום) בא"י).

לעומת הרבנים המתנגדים היו רבנים רבים שהתירו ובראשם מרן הרב קוק זצ"ל וכן הרבנים הראשיים לישראל בשנים האחרונות (וביניהם הרב עובדיה יוסף זצ"ל הרב מרדכי אליהו זצ"ל) הטעמים להיתר:

(א) לדעת רוב פוסקי ההלכה מצוות השמיטה בימינו היא מדרבנן ולכן המכירה מועילה.

(ב) אין בעיה של מכירת אדמה לגוי בא"י כי המכירה היא זמנית רק למשך שנה.

(ג) אין הלכות שמיטה נוהגות בקרקע שנמכרה לגוי.

במשך השנים הלך היתר המכירה והתבסס וכיום רוב החקלאים בארץ מסתמכים על היתר המכירה ורוב אספקת הפירות והירקות בשווקים היא על פי היתר המכירה.

*יש לציין שבפירות וירקות הבאים משדות שנמכרו לגוי (היתר מכירה) אין בהם קדושת שביעית ולא איסור ספיחין.

(ג) יבול נוכרי – קנייה של פירות וירקות מחקלאים גויים (ישובים ערבים) פירות וירקות אלו אין בהם קדושת שביעית וכן אין בהם איסור ספיחין. (יש לציין שחלק מהרבנים מתנגדים לקניית פירות וירקות מגויים לפי שזה פוגע בפרנסה של החקלאים היהודים ומחזק את אחיזתם של הגויים בארץ)

*ישנם פתרונות נוספים (א) מצע מנותק – פירות או ירקות הגדלים בתוך חממה ומנותקים מן האדמה אין בהם קדושת שביעית ולא איסור ספיחין. (ב) וכן ירקות ופירות שנקטפו בשנה השישית (ג) ירקות מיובאים מחוץ לארץ